

Ybo Buruma:

‘Zekerheden worden pas bewijs in een overtuigend verhaal’

“Juristen zijn gewend om te gaan met onzekerheden. In de rechtspraktijk gaat het steeds om één individueel geval, niet om algemene juistheden. Dus de postmoderne wankeling in het geloof in een universele wetenschappelijke waarheid kwam bij ons niet zo aan. Wij juristen zijn niet op zoek naar een universele waarheid. Maar wij wéten dat er een lokale waarheid is: deze verdachte heeft het gedaan, of niet - een binaire situatie. Daarbij heeft de *methode* om tot die waarheid te komen, via getuigenverklaringen et cetera, altijd voor discussie opengestaan. Juristen weten al sinds de dertiende eeuw dat je met verschillende blikken kunt kijken naar één en dezelfde gebeurtenis.

De Nederlandse rechter kan pas tot veroordeling overgaan als er wettig én overtuigend bewijs is. Als de overtuiging ontbreekt, hoort de rechter vrij te spreken, ook bij voldoende wettelijk bewijs. Die overtuiging is interessant, want die is niet helemaal te formaliseren en laat dus ruimte voor onzekerheid over het oordeel van de rechter. Daarin schuilt een zekere onnavolgbaarheid. Toch hebben juristen dat begrip ‘overtuiging’ altijd nodig geacht. Waarom? Omdat juristen doordrongen zijn van het feit dat een juiste procedure niet noodzakelijk leidt tot een ware conclusie.

Getuigenverklaringen krijgen pas betekenis in de context waarin ze gehoord worden. Een getuige kan een witte auto op de plek van de aanrijding hebben gezien, maar dat is helemaal niet interessant zodra je weet dat het een rode auto was die de aanrijding veroorzaakte. De bewijsplaatsen die naar voren worden gebracht moet je als jurist altijd een plek geven in een verhaal. Maar in welk verhaal? En hoe weet je dat het door jou uitverkoren verhaal het ware verhaal is? Dat is de vraag. In een ander verhaal kan dezelfde bewijsplaats namelijk een heel andere betekenis krijgen. Daarom: een goede rechter is een rechter met een verfijnde overtuiging.

Je moet er als rechter van overtuigd zijn dat je het bewijs plaatst in het ware verhaal. Je moet dus een beslissing nemen alsof je weet wat het ware verhaal is. Op een gegeven moment is er namelijk niets meer te weten. Er is een dood kind. Er is geen bewijs op de plaats van het delict. Er is een getuige die zijn verhaal verandert. Er is een bekentenis van een pedofiel uit

Schiedam. Verdere onzekerheidsreductie zit er niet meer in. Neem je dan het risico een moordenaar ten onrechte vrij te spreken? Kiest u maar. Ik noem juist dit voorbeeld omdat we allemaal weten dat het in de Schiedammer parkmoord dramatisch is misgegaan.

Wat ik veelbetekenend vind: in de zaken die de laatste tijd veel deining hebben veroorzaakt, speelden deskundigen een cruciale rol. In de Puttense moordzaak verkondigde een deskundige de zogenoemde sleeptheorie voor de aanwezigheid van sperma, in de Schiedammer parkmoord draaide het om een deskundige inschatting van de verklaring van een jeugdige getuige, en in de Deventer moordzaak bogen deskundigen zich over de vraag hoe goed een hond een spoor op een mes kon ruiken. Niet toevallig allemaal 'deskundigheid' van het zachte, duidende soort. Daar draait het namelijk uiteindelijk om in een strafzaak.

Ik ontken niet dat harde techniek de rechterlijke macht veel goeds heeft gebracht; een goede blaastest vergemakkelijkt het opsporen van beschonken bestuurders enorm, nieuwe af luistermogelijkheden leveren cruciale informatie, en het belang van DNA-vergelijkingen staat buiten kijf. Maar ook harde techniek haalt niet alle onzekerheden weg. Criminelen verzamelen inmiddels haren in badhokjes om valse DNA-sporen uit te zetten, en je kunt wel een duidelijk bloedspoor vinden op de bloes van de vermoorde weduwe, maar daarmee weet je nog niet hoe en wanneer die vlek daarop is gekomen. Cruciaal is nog steeds hoe je die technische aanwijzingen plaatst in het verhaal. In die zin is de hardste wetenschap juist de minst relevante. Daar zit namelijk geen verhaal bij. Terwijl ook 'zekere' feiten pas bewijs worden in een overtuigend verhaal.

Politici hebben de neiging om het zekere voor het onzekere te nemen. Ze zijn zó bang voor risico's. In mijn ogen overdrijven ze om politieke redenen de ernst van veel situaties. De klassieke formule 'risico = kans x ernst' heeft een subjectief element. Het risico om verkracht te worden is vele malen groter dan vroeger, omdat een ongewenste tongzoen nu juridisch al als een verkrachting kan worden aangemerkt. Er zijn ook veel meer bedreigingen, omdat een aangeklede belediging inmiddels voelt als een bedreiging. Volgens de definitie wordt er dus daadwerkelijk meer bedreigd dan vroeger. Maar als je vindt dat er dús hard tegen al die gepercipieerde bedreigingen moet worden opgetreden, dan krijg je een grenzeloosheid in risicobeperking. Het resultaat is een angstige, onzekere samenleving.

Voor de bestuurlijke evaluatie van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst heb ik in 2004 een lijstje opgesteld met vier criteria voor optreden bij risico's: hoe groot is de waarschijnlijkheid, hoe groot is de ernst, hoe betrouwbaar zijn de aanwijzingen en hoe

onmiddellijk zal het gevaar zich aandienen? Ik vind het nog steeds een zinnig lijstje, en ik vind dat deze vier criteria alle een rol moeten spelen bij de vraag: moet ik nu optreden? Maar veel politici tonen zich zo onder de indruk van de *ernst* van het risico dat ze de andere drie criteria uit het oog verliezen. De balans is zoek.

Ik vind dat je je moet afvragen of de prijs van een maatregel in verhouding is met het probleem. Neem het verkeersrecht: Nederland telt relatief heel weinig verkeersdoden, op de snelweg sterft bijna niemand meer. Heeft het dan nog zin allerlei nieuwe generieke maatregelen te verkondigen met als doel het aantal verkeersdoden terug te brengen? Er is wellicht een concreet probleem op provinciale wegen, maar we componeren graag door om die grote draak van de verkeersdoden maar te bedwingen.

Terrorisme is ook zo'n draak. Je hoort mij niet piepen tegen maatregelen, ik ben vóór snelle acties tegen geïsoleerde *loonies*. Maar als je de draak te groot maakt, loop je het risico een miljoen moslims van je te vervreemden. Zo creëert angst ook nieuwe draken, want dan wordt een belangrijke bevolkingsgroep gewoonweg in een isolement gedreven, waardoor dezelfde mensen met wie je gisteren bij de bakker stond tot een griezelige, vreemde groep gaan behoren.

Politici vermijden het hun nek uit te steken voor hun overtuiging en zeggen liever wat de bevolking wil horen. Die vorm van risicomijding neem ik politici zeer kwalijk. Maar ook ambtenaren en studenten proberen vóór alles risico's te vermijden. Bijna niemand durft meer boven de stof uit te springen, de schrijfsels hangen van citaten aan elkaar. Dat is echt opvallend, een groot verschil met de kletsmajoren van vijftien jaar geleden die je juist eerbied voor de stof bij moest brengen. Ik zie het ook aan rechters die geleidelijk aan steeds formalistischer worden, en hopen dat deskundigen ze helpen om risico's te vermijden. Het getuigt allemaal van een soort benauwdheid om rolvast te zijn; het is toch echt de rechterlijke taak om in concrete gevallen beslissingen te nemen op voet van een op feiten gebaseerde overtuiging.

De angst dat er misschien nog een nieuw feitje boven water komt, houdt mensen er van af om ergens echt van overtuigd te raken. Dat is een dramatisch probleem, dat naar mijn mening samenhangt met de claimcultuur die aan het ontstaan is. Deels is die huivering voor het nemen van beslissingen namelijk reëel: als jouw beslissing verkeerd uitvalt, word je echt gepakt. De mentaliteit is toch: 'Onze Lieve Heer heeft voor een tsunami gezorgd, dus klaag ik de architect aan omdat mijn huis niet meer overeind staat'. Ik vrees dat die trend moeilijk te keren is. Rechters zouden misschien minder schadeclaims kunnen honoreren, maar zij tonen

zich terecht gevoelig voor wat er in de rest van de wereld gebeurt. Trouwens, vanwege de internationalisering komen Amerikaanse advocaten net zo makkelijk hier claimen.

Ik zou willen dat de samenleving ietsje minder gespannen met onzekerheden om zou gaan. Daarbij valt er wat te leren van juristen. Namelijk dat zoeken naar steeds meer zekerheid niet helpt, omdat het bij het nemen van een beslissing uiteindelijk aankomt op je overtuiging.”

Prof. dr. Ybo Buruma is hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen en plaatsvervangend raadsheer in Gerechtshof Arnhem. Hij is voorts bestuurslid van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, voorzitter van de toegangscommissie evaluatie afgesloten strafzaken en lid van de programmacommissie van de PvdA.

Copyright: Rathenau Instituut / Marjan Slob, 2006.